...հնգերորդ գաւառը։

—

ԴԵՐԲԵՆԴԻՑ մեզ գրում են որ փետրվարի 18-ին այդ քաղաքի հայ թատերասէրները ներկայացրին [illegible] ներկայացումը։ [illegible]

ԱՐՏԱՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ԱՆԳԼԻԱ

—

Անգլիական պառլամենտի նիստում, մարտի 3-ին, իռլանդիայում [illegible]

[illegible]

...համար, որ նա մեղադրում էր Հարկորտին [illegible] 233 հոգիների մեծամասնութեամբ 15-ի դէմ։

—

ԹՈՒՐՔԻԱ

—

„Բէյօղլի“ ընկերութեամբ հրատարակուում են Կ.Պօլսից հեռագրերը... [illegible]

Կ. Պօլսից գրում են „Polit. Corresp.“ [illegible] ... 110,000։ [illegible]

[illegible]

ՆԱՄԱԿ ԳԵՐՄԱՆԻԱՅԻՑ

—

Բերլին, փետրվարի 26

Այս տարի ես մեղաւոր եմ «Մշակի» առջև, որ առաջին երկու ամիսների ընթացքում միայն մի թղթակցութիւն կարողացայ ուղարկել։ [illegible]

[illegible]

Նոյն 1834 թ. [illegible]

[illegible]

*) [illegible]

նուիրեց իրան գրական-պատմական գործունէութեանը և թողեց իր հայրենիքը, Դանիան, որտեղ չարաչարեց հալածված է եղել։ Դա այն Բրանդէսի եղբայրն է, որ դանիական պարլամենտում թագաւորին հաւատարմութեան երդում տալու ժամանակ, հրաժարվեցաւ այդ երդումը տալ նենգելական ֆորմուլայով։

Վերջապէս ծանօթացայ և Վիրխովի (Virchow) հետ, որ յայտնի է, որպէս բնագէտ, քաղաքական գործող, հնագրագէտ, անտրոպոլոգ և հեղինակ։ Նա, պրոֆէսոր Մոմզէնի հետ միասին, հակասեմիտական շարժման ժամանակ ելել պաշտպան հանդիսացան հրէաների իրաւունքների։ Որպէս հնագէտ, նա հետաքրքրվում է և մեր երկրով։ Նա ինձ պատմեց որ իրան մի անծանօթ մարդ Վլադիկավկազից ուղարկել մի ժողովածու հնագիտական առարկաների, որ ինքն գտել է փորումներ անելով այդ քաղաքի մօտակայքում. Վիրխով հրաւիրեց ինձ, որպէս կովկասեցուն, գալ իր մօտ այդ բրոնզեայ գործիքները նայելու համար։ Նա ասեց ինձ որ գիտաւորութիւն ունի այս աշունքին Թիֆլիս գնալու, հնագիտական ժողովին մասնակցելու նպատակով։ Նա նպատակ ունի անտրոպոլոգիական և էտնոգրաֆիական հետազօտութիւններ անել Կովկասի ազգութիւնների վրա, մանաւանդ գանգերի չափումներ անել, մեր երկրի ազգերի ցեղը որոշելու համար մարդկութեան ցեղերի շարքում։ Զարմանալի անխոնջ աշխատող մարդ է պրոֆէսոր Վիրխով և էլ աւելի զարմանալի է իր բազմակողմանի գիտութիւնների և հմտութիւնների կողմից։

Մի պարոն Հէսլէր (Hessler) որ անտառապետ է (Oberförster) և որ եղել է Կովկասում որպէս էկսպէրտ Աբխազիայի անտառների մէջ, նորերումս հրատարակեց մի շարք յօդուածներ Անդրկովկասի և նրա ազգաբնակութիւնների մասին։ Այդ յօդուածները երեւցան երեք գերմանական հրատարակութիւնների մէջ. «Schlesische Ztg.», «Rheinischer Kurier» և «Globus.» Մի քանի բաներ նրա յօդուածների մէջ շատ ամօթ են ներկայացրած։ Մեր ազգութիւնների մասին խօսելով նա համակրութեամբ խօսում է հայերի մասին, իսկ թուրքերին հակառակասէր [illegible] է. Վրացիների մասին խօսելով նա նրանց անուանում է «ein Volk auf dem Untergange» այսինքն մի ազգ որ գտնվում է անկման ճանապարհի վրա։ Եւ այդպէս էլ վերնագրում է իր յօդուածներից մէկը։

Անդրէաս Արծրունի

ԱՐՏԱՔԻՆ ԼՈՒՐԵՐ

—«Moniteur» լրագիրը հաղորդում է, որ մարշալ Մաք-Մահոնը ընդունեց Պարիզին և յայտնեց նրան իր համակրութիւնը դէպի իր նախկին հայրենակիցները, բայց մերժեց հրապարակապէս խառնուել իրլանդական հարցի մէջ։

—«Gaulois» լրագիրը հետեւեալ հարցն է առաջարկում կառավարութեանը. ուզի՞ղ է արդեօք, որ Գերմանիայի թագաւորները է պատուիրել Ֆրանսիայում։ «Gaulois» լրագիրը պնդում է, որ հարկաւոր է ցոյց տալ այն ստնորական տեղը և գործարանը, որը ընդունել է այս պատուէրը, նոյնպէս հարկաւոր է ցոյց տալ այն նոտարին, որի մօտ ֆրանսիական գործարանատէրի և գերմանական գնդապետութեան մէջ համաձայնութիւն է կայացել։ Ընդդիմադրական լրագիրները այս քիչ հաւատալու տեղեկութիւնից օգուտ քաղելով, պահանջում են կառավարութիւնից ծանր և անդիմանալի բացատրութիւններ։

—Կ. Պօլսից գրում են լրագիրներին, մարտի 1-ից, որ Կանդիա կղզու վրա ապստամբութիւն է ծագել։ Այնտեղ գնացած թիւրքաց զօրքը շատ քիչ է յունական շարժմանը ընդդիմադրելու համար։ Տեղական միւսլիման չեզոքութեամբ է վերաբերվում ապստամբութեանը։

«ՄՇԱԿԻ» ՀԵՌԱԳԻՐՆԵՐ

ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ԸՆԿԵՐՈՒԹԵՆԻՑ

Ս. ՊԵՏԵՐԲՈՒՐԳ. 5 մարտի։ Պաշտօնապէս հաղորդում են արտաքին գործերի մինիստր Գիրսից օտար պետութիւնների մօտ եղած ռուսաց ներկայացուցիչներին ուղարկած շրջաբերականի հետեւեալ թարգմանութիւնը։ Մարտի 4-ին Թագաւորը, բարձրանալով իր Նախնեաց գահի վրա, ընդունեց մահուանդութիւնը և աւանդութիւնները, որոնք արտադրված են ժամանակով, աշխատանքներով և զոհաբերութիւններով անմոռանալի, որոնք առեղծեցին Ռուսաստանի անցեալը։ Այժմ Ռուսաստանը հասել է հասունութեան գագաթնակետը։ Նախանձի և անբաւականութեան զգացմունքները նա չունի։ Մնում է ամրացնել այդ գրաւթիւնը, պաշտպանել արտաքուստ, զարգացնել Ռուսաստանի ուժերը, հարստութիւնը և բարօրութիւնը։ Այդ է Թագաւորի նպատակը։ Նա ամենից առաջ կը նուիրի իրան ներքին զարգացման գործին։ Արտաքին քաղաքականութիւնը կատարելապէս խաղաղասէր կը լինի։ Ռուսաստանը հաւատարիմ կը մնայ իր բարեկամներին, անփոփոխ պահելով աւանդութիւններով արդարացված զգացմունքները և պահպանելով իր գիրքը մեծ պետութիւնների շարքում, չի հրաժարվի իր կոչումից՝ միւս պետութիւնների հետ համամայն պաշտպանել ընդհանուր խաղաղութիւնը։ Ռուսաստանը պարտաւոր է ամենից առաջ իր մասին հոգալ։ Միայն իր պատիւը և ապահովութիւնը պաշտպանելու պարտականութիւնը կարող է ընդհատել նրա ներքին աշխատանքները։ Թագաւորը կը ձգտի Ռուսաստանի հզօրութեան և բարօրութեան ամրացմանը։ Սրանք են այն սկզբունքները, որոնք կառավարեցին Թագաւորի քաղաքականութեանը։ „Правит. Вѣсти.“ լրագիրը հաղորդում է. Ռիսակովի յանձնարարականը նախկին հաղորդաստ. Վոլխովսկու կողմից հիմնված է ձերբակալվեցի բնդտական ուսումնարանի դիրեկտորի յանձնարարականի վրա, որ ներկայացնում էր Ռիսակովին երկու խեղճ աշակերտներից իբրև անմեղաբարոյին և որի մէջ ասված է, թէ ուսումնարանի մէջ աւանդվող տասը առարկաներից, նոյնպէս և վարքից Ռիսակով կատարեալ թուանշաններ ունի։ Եւ այս յանձնարարականը միակ է պաշտօնական գիտութեան ժամանակ։ Մալայա Սադովայա փողոցի մէջ եղած ականի մէջ գտնեցան երկու լարեր։ Ականի պարունը պիտի ծայթէր գալվանական հոսանքով։ Մի շիշ հանեցին, որ լցնում էր նիտրո-գլիցերինի, ծծմբութթու ամխակի և փայտէ անտուխի խառնուրդով։ Բացի այդ գտնեցաւ մի աման մեծ մեխանիզմի քաղցրութեամբ, որ լցած էր նիտրո-գլիցերինով և ծայթվող սրնգերի փամփուշտներով։ Ականի մէջ երկու պուդից աւելի դինամիտ կար։

Ս. ՊԵՏԵՐԲՈՒՐԳ, 7 մարտի։ „Правит. Вѣсти.“ լրագիրը հաղորդում է, որ մարտի 6-ին Բարձրագոյն հրաման տրվեցաւ, որի համեմատ եղեռնագործութեան դատաստանը յանձնված է մի առանձին դատարանին դատախազների ներկայացուցիչներով։ Այդ գործի սկզբնական քննութիւնը վերջանում է և օրերումս կը յանձնվի առանձին դատարանին առանձնապէս նշանակված պրոկուրորի մեղադրական գործի հետ։ Պետերբուրգի դումայի միաձայն ֆանեց եղեռնագործութեան տեղը եկեղեցի կառուցանել։ „Новое Время“ լրագիրը լսել է, որ քննող մասնաժողով է նշանակված գեներալ Մրավինսկու համար, որ խուզարկել էր կարծ-գեւի բնակարանը և կարող էր եղեռնագործութեան տաւղն տանել։ Ասում են, թէ նա իրան նրանով է արդարացնում, որ հաւանում էր խուզարկութիւնը քաղաքականութեամբ կատարել։

Ս. ՊԵՏԵՐԲՈՒՐԳ. 7 մարտի։ Այսօր, յայտնած հանդիսի համեմատ, կայացաւ ՚ի Տէր Հանգուցեալ կայսրի մարմնի տեղափոխելը։ Եղանակը շատ գեղեցիկ էր։ Թաղափոխութեան ժամանակ բոլոր եկեղեցիների մէջ զանգահարում էին, ամեն մի րոպէ թնդանօթներ էին արձակվում։ Արեւի տակ պայծառ փայլող ոսկէ կառքը հասաւ տաճարին 2 ժ. 10 րոպէին։ Ստատսդրասիկ $2^1/_2$ ժամին Թագաւորը, կայսերական Տան Անդամները և բարձրաստիճան անձինք դագաղը ներս տարան մայր-եկեղեցին։ Ազգաբնակութեան կէսից աւելի ներկայ էր յուղարկաւորութեան հանդիսին հրաժարական վերջին ողջոյն տալու համար Ազատող-Թագաւորին։

Ս. ՊԵՏԵՐԲՈՒՐԳ. 7 մարտի։ Պետական յանցանքի քննութիւնը վերջացրած է այսօր երեկոյեան։ Ամբողջ քննութիւնը յանձնված է պրոկուրորի օգնական Մուրավիովին։ Մեղադրողը նա կը լինի։ Յանցաւորների նստարանի վրա կը լինեն չորս անձն. Ժելեաբով, Ռիսակով, Անդրէյ Միխայլով, Տիմոֆէյ Միխայլով և հրէուհի Գեսսա Գելֆման։

Ս. ՊԵՏԵՐԲՈՒՐԳ, 6 մարտի։ Պետական բանկի 5% տոմսակը առաջին շրջանի արժէ 95 ր. 75 կ., երկրորդ 93 ր., երրորդ 93 ր. 50 կ., չորրորդ 93 ր., ներքին 5% առաջին փոխառութեան տոմսակը արժէ 219 ր. 50 կ., երկրորդ 212 ր. 75 կ., արեւելեան առաջին փոխառութեան տոմսակը արժէ 91 ր. 75 կ., երկրորդ 92 ր., երրորդ 91 ր. 87 կ., ոսկի 7 ր. 93 կ.։ Ռուսաց 1 րուբլ Լոնդոնի վրա արժէ 24.75 պէնս, ռուսաց 100 ր. Համբուրգի վրա 211 մարկ 50 պֆ., Փարիզի վրա 261 ֆրանկ 75 սանտիմ։ Բորսայի տրամադրութիւնը ամուր է։

Խմբագիր—հրատարակող ԳՐԻԳՈՐ ԱՐԾՐՈՒՆԻ

արենէլք գործրած. այս փառքի մէջ կամար գտնւում է պարզ չինած արծաթեայ օղեր և բուռներ։ Բացի հասարակ գերեզմաններից կան և գամբարաններ, որոնք աւելի խոր են փորած և պատերի շուրջ կարծր քարեր շարած. որոնց միջից եւ գտնւ են զոյգ արծաթեայ օղեր ու մատանիներ, բուռներ, ապարանջաններ և մի քանի կաւեղէն ամաններ։ Այս իրեղէնների ձեւը և նախշերը նայելով կարելի է ասել, որ նրանք վերաբերում են երրորդ-չորրորդ կամ հինգերորդ դարերին Քրիստոսից յետոյ. իսկ աւելի հին՝ Արմաւրի ծաղկած ժամանակներին յանկացած ոչինչ նշաններ չը կան։

Վերջապէս մեկ միջոց գործ դնելով և Արմաւրի հետքը անգամ չը գտնելով յետոյ—Ուվարովը դիմում է սեպաձեւ արձանագրութիւններին, յուսալով գտնել նրանց մէջ կարդալ այն գաղտնիքը, որ ժամանակը և բնութիւնը (երկրաշարժը և հրաբուխ ժայթքումները) այնպէս անգթաբար ծածկել, թաղցրել են մեզանից։—Դեռ անցեալ տարվայ «Արարատ» ամսագրի առաջին համարում հրատարակված էր Երեւանում բաղկացած մի սեպաձեւ արձանագրութիւն, որ գտնած է եղել Արմաւրի մօտ, ոչ հեռու Կուրդուգալու գիւղից։ Ուվարովի խնդրանաց վերէնը ուղարկում է այդ արձանագրութիւնը Պետերբուրգի համալսարանի յայտնի պրոֆեսոր և սեպաձեւ գրութիւնների քննող Կ ո ս ս ո վ ի չ ի ն—կարդալու. բայց սա պատասխանում է, թէ այդ միայն կտոր է, հատուած է ամբողջ արձանագրութիւնից, ուստի դրանից ոչինչ չէ կարելի հասկանալ։ Այդ արձանագրութեան կտոր կամ հատուած լինելը հաստատւում է և Ուվարովը, որովհետեւ նա տեսել է բնագիր քարը՝ երկու կողմից կոտրած։ Բացի այս երեք տող արձանագրութիւնից՝ մօտ 10 տարի առաջ ապրեցաւ գտնել Արարատի մէջ մի մեծ սեպաձեւ արձանագրութիւն (13 տող)՝ իբր թէ կրկին Արմաւրի մօտ գտած. բայց թէ ինչ տեղից է հանած դա, ոչ ոք ցոյց տալ չէ կարող։ Գ. Ալիշանեանը պատմեց, Բոլոր նա գրեց է Էջմիածնի Մ ե ս ր ո պ եպիսկոպոսին, որ մեծ եռանդով պարապում է հնագիտութեամբ և որը բացի շատ այլ բնագրութիւններից գտել է և այս 13 տող արձանագրութիւնը։ Արքութիւնը անհնար գտնել է խուզարկութեան տեղը, բայց նրանց երկու հետազօտութիւնները ոչինչ հետեւանք չեն ունենում. նրանք չեն կարողանում գտնել այն տեղը, որտեղից հանած է եղել արձանագրութեան քարը. գտնել այդ կէտը կարող էր մի ապացուցութիւն անել հնութեան մնացորդների վրա—այն էլ ծածկած է անյայտութեան քողով։

Այսպէս է վերջացնում կոմս Ուվարովը իր 15 օրեայ խուզարկութիւնները Արմաւրի տեղը որոնելու։ Արդարեւ, թէպէտ նրա հետազօտութիւնները մի շօշափելի արդիւնք չեն արտադրում, բայց գանէ բաւական միջոցով կարողացաւ ապացուցանել, թէ Արմաւիրը այնտեղ չէ, որ մենք առաջուցը որոնում ենք և որոնց մինչեւ այսօր ցոյց են տալիս ուխտաւորները, ճանապարհորդները և հնագէտները։ Ուվարովի կարծիքով՝ Արմաւիրը պէտք է որոնել վերջինչափ բ լ ո ւ ր ի ց ա ւ ե լ ի ա ր և ե լ ք՝ գ է պ ի Է ջ մ ի ա ծ ի ն, միջանկեալ սահմանը այնտեղ, որ այժմ կայ կոչված մի գիւղաշ (восток). Գանէ պատմութեամբ նայելով, ասաց պ. Ալիշանեանը, այդ տեղը ամենից աւելի է յարմարվում Արմաւրին։

—

Բացի Արմաւրի հետազօտութիւններից, Ուվարովը պատմեց իր այցելութիւնը Գ ա ռ ն ի ք ա ղ ա ք ի աւերակներին։ Յայտնի է, որ Գառնին շինված է մեր Գ ե ղ ա մ նահապետի ձեռքով (մօտ 1900 տարի Քրիստոսից առաջ) և գտնվում է Երեւանից 30 վերստ վրա՝ գեղջի հարաւ-արեւելքը։ Այս քաղաքը առաջ կոչվում էր Գ ե ղ ա մ ի. բայց Գ ա ռ ն ի կ նահապետը (Գեղամի թոռը) փոխում է և տալիս է նրան իր անունը։ Գանէ այսպէս է աւանդում մեզ Խորենացին (Գիր. ա. գլ. 12)։ Այնուհետեւ մինչեւ Տ ր դ ա տ Թագաւորի օրերը (չորրորդ դարը Քրիստոսից յետոյ) Գառնին համարեա թէ անունն էլ չէ յիշվում մեր պատմութեան մէջ։ Այս Թագաւորը իր քոյր Խ ո ս ր ո վ ի դ խ տ ի համար շինել է ամառանոց Գառնիի մէջ մի հրաշալի կառուցանք՝ գեղեցիկ անդրիներով և մանրաքանդակներով։ Շինութիւնը կառուցանում է խոշոր սրբատաշ և կոփածոյ քարերից՝ ամրացրած միմեանց հետ երկաթէ գամերով և արճիճով, և զարդարում է նրան սքանչելի գեղեցկանկարներով, քանդակներով և հելլենական արձանագրութիւններով։ Բայց Գառնիի աւերակները պ. Ուվարովի կարծիքով աւելի հին Տ ր դ ա տ ի հնութիւնները ավելին յաւելեն, աւելի հաւանական է, որ դրանք ա ս ո ր ի ճարտարապետներ լինեն։ Այս կարծիքը հաստատվում է նրանով, որ ամրոցի կամ ամառանոցի համար այդ աւերակները շատ փոքր են՝ բովանդակ 34 քառակուսի ֆութ տեղ բռնելով։ Բացի դրանից պ.

Անմնարանը ցանկալով յայտնեց, որ ինքն այլեւս հեղինակական արձանագրութիւն չէ նշմարել աւերակների վրա, միայն մեր բարեկամ պատմական [illegible] մի արձանագրութիւն իր 1848 թւի ճանապարհորդութեան ժամանակ։—Այնուհետեւ Ուվարովը հաղորդեց, որ տաճարի մնացորդները բաւականին անեղծ են պահվել. պատերը ունեն գեղեցիկ քանդակներ. շինութիւնը բռնում է 6 առաջին սիւների վրա՝ ամենատարբ յ ո ւ ն ա կ ա ն ճ ա շ ա կ ո վ՝ սիւնակով (базальт) լուսալույս շինած. ճարտարապետութիւնը շատ նման է և գեղեցիկ և արժանի մանրամասն հետազօտութիւնների։

Արանով վերջացրեց կոմս Ուվարովը իր հետաքրքրական ընթերցումը։

—

Կարծիքովս հերքում լսել եմ, որ կամար՝ իր Թիֆլիս եղած ժամանակը (անցեալ տարի)—գնել է Մեծ Իշխան փոխարքայից, դրամական միջոց խնդրելով Գառնիի թանկագին աւերակները ազատելու։ Թիֆլիսի թանգարանը (Կովկասեան մուզէյ) և այսպես մինչեւ այսօր վերականգնելու կիսավրանող տաճարը՝ այնպէս, ինչպէս որ պէտք է շինած լինէր նա։ Ասում են՝ իբր թէ Մեծ Իշխանը բարեհաճել է աւերակների անդորրութեան համար նշանակել 5 հազար ռուբլի։—Ընկերութիւն շնորհակալութիւն կոմս Ուվարովին։

Մոսկվա Գր. Խ.